

Communication, 2008. - Vol. 2. - P. 41-65. 14. *Medhurst A. A. National Joke: Popular Comedy and English Cultural Identities / Andy Medhurst.* - New York, NY and London: Routledge, 2007. - 228 p. 15. *Данилюк І.В.* Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір: Монографія / Іван Васильович Данилюк. - К.: "САММІТ-КНИГА", 2010. - 432 с. 16. *Fox K. Watching the English: The Hidden Rules of Behaviour / Kate Fox.* - Hodder, 2004. - 424 p.

Хаврус М.А., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДЖЕРЕЛА ПОХОДЖЕННЯ ІДИОМ З БОТАНІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню джерел походження ідіом із ботанічним компонентом в англійській мові.

Ключові слова: джерела походження, ідіома, ботанічний компонент

Статья посвящена исследованию источников происхождения идиом с ботаническим элементом в английском языке.

Ключевые слова: источники происхождения, идиома, ботанический компонент

The article is devoted to the investigation of the origins of the idioms with the botanical component in English.

Key words: origins, idiom, botanical component

Постановка наукової проблеми в загальному вигляді, її актуальність. У процесі історичного розвитку лексики в цілому і її окремих слів спостерігаються настільки серйозні фонетичні, граматичні й семантичні зміни, що в деяких випадках неможливо з погляду сучасної людини встановити, звідки походить те чи інше слово, та чи інша його форма. Саме завдяки етимологічним дослідженням стає можливим встановлення первинного значення лексичної одиниці, його вмотивованість, що дає змогу зовсім по-іншому подивитися на практику повсякденного спілкування.

Мета статті полягає в дослідженні джерел походження ідіом із ботанічним компонентом в англійській мові, а також визначенні найпродуктивніших із них.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки актуальним є саме історичний підхід до організації роботи із фразеологічним матеріалом, а саме з'ясування складних шляхів виникнення фразеологізмів. Етимологічний елемент відбиває конкретні історичні факти та події, особливості етнокультури народу як елементу мовно-національної картини світу.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можна використати в процесі викладання курсу лексикології сучасної англійської мови, під час проведення спецкурсів і спецсеминарів з тем фразеологія, класифікація фразеологізмів та джерела виникнення фразеологічних одиниць в англійській мові.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивченням проблем співвідношення лінгвістичних та культурологічних факторів утворення та вживання фразеологічних одиниць різного ступеня складності займається значна кількість науковців, серед яких – А. І. Арнольдов, С. А. Жаботинська, О. Кульчицький, Ж. Н. Маслова, С. С. Солодка, Т. З. Черданцева, С. С. Шумбасова та ін.

Виклад основного матеріалу. Етимологія – розділ мовознавства, який вивчає походження слів. Завдяки давнім текстам, порівнянню слів зі словами інших мов, етимологія відновлює їх історію, а саме пояснює, як вони виникли у мові, їхнє джерело, зміну їхнього значення, вимовляння та написання, а також як ці всі аспекти еволюціонували з часом [McWhorter 2009, 8].

Словниковий запас будь-якої мови безперервно поповнюється новими одиницями. Серед найцікавіших – фразеологізми, які найчастіше утворюються на основі когнітивних процесів, її ставлення до чогось. Людина номінує щось нове, незнане вже засвоєним, відомим, і одним з найбільш використовуваних джерел є природа, а саме її флора.

Значна частина ідіоматичного фонду кожної мови пов'язана з **античною культурою**. До англійської вона принесла наступні лексичні одиниці: *rest (sit) in one's laurels* (лавр був символом перемоги та статусу в Давній Греції. Дохристиянські греки асоціювали його з Аполлоном. Причиною цього є міф про те, що бог покохав німфу Дафну, яка перетворилась на лавр щойно Аполлон наблизився до неї. Бог відрізав гілку, щоб носити як вінок, та проголосив дерево священним. Із цього міфу постала традиція дарувати лавровий вінок переможцю на Олімпійських іграх). На основі такого символу виникли й інші ідіоми: *gain laurels, look to*

one's laurels [IWP, 2012]. *Bear the palm* (в Древній Греції існував звичай нагороджувати переможця в змаганнях пальмовою гілкою). Така символіка стала основою й інших фразеологізмів: *give the palm to smb.*, *yield the palm to smb.*, *its palmy days* [AI, 2012]. *Spill the beans* (ідіома походить від звичаю голосування в Давній Греції. Білі боби символізували голос "за", а чорні – "проти". Голосування мало бути однотайним, тому, якщо суддя розсипає боби до кінця голосування, а в ньому є чорний – воно припиняється). *Full of beans* (за часів римлян коней годували бобами, після чого вони були бадьорими та повними енергії) [PP, 2012]. *A bed of roses* (у давньогрецьких і давньоримських багатіїв існував звичай вкривати своє ложе пелюстками троянд). *Under the rose* (ідіома походить від латинського вислову *sub rosa*. Походження цього вислову пов'язують з трояндою – емблемою єгипетського бога Хора. Пізніше греки та римляни продовжували вважати Хора богом мовчання та таємниці. У грецькій міфології Афродіта дала своєму синові Еросу троянду, а він передав її Гарпократу богу мовчання, щоб вчинки його матері, а також усіх богів залишалися таємницею. За часів Стародавнього Риму в світлицях на стелі часто малювали троянду, щоб нагадувати присутнім на обіді, що те що сказане напідпитку (*sub vino*) мусить залишатися таємницею (*sub rosa*). У Середні віки троянда підвішена зі стелі означала, що зустріч в кімнаті мала таємний характер і зобов'язувала усіх під трояндою тримати таємницю. Тепер цей вислів часто означає секретні операції або діяльність. Зокрема вислів *sub rosa* в Сполучених Штатах та деяких інших країнах означає операції секретних спецслужб країни) [PP, 2012]. *Apple of discord* (ідіома походить від однойменного давньогрецького міфу) [AI, 2012].

Фразеологізми античного походження мають відповідники практично у всіх мовах світу (наприклад, англ. *apple of discord*, нім. *Apfel der Zwietracht*, ісп. *la manzana de la discordia*, іт. *pomo della discordia*, укр. *яблуко розбрату*, рос. *яблоко раздора*). Крім того, фразеологізми є міжстильовими. Кожен із них викликає певні асоціативні зв'язки, співвідноситься з образами героїв античності, чим обумовлена їх смислова насиченість і експресивність. Вони можуть слугувати чудовим камертоном, передавати почуття та емоції, особисте ставлення, або ж бути тонким натяком. Семантично, серед досліджуваних одиниць переважають фразеологізми з негативною конотацією.

Одним із основних джерел збагачення фразеології мови є **літературні твори**. "...Аналізуючи джерела ідіоматики, не можна

забувати про те, що література сприяла їх виникненню. У літературі відбувається певний відбір одиниць мови, який міг бути і суб'єктивним. Таким чином, той список ідіом, який ми маємо, є відображенням об'єктивного процесу утворення нових одиниць мови через призму певних її носіїв, які належать, як правило, або до інтелігентції, або до осіб, які мають поетичний дар" [Черданцева 1977, 121].

Англійська мова має значну кількість фразеологізмів, які завдячують своїм походженням літературним джерелам. **Біблія** дала життя таким фразеологізмам: *the tree of life, the tree of the knowledge of good and evil, forbidden fruit, Adam's apple, olive branch, the apple of one's eye, fruit of your loins, the apple of Sodom, under one's vine and fig-tree, flourish like a bay tree, the tree is known by its fruit, root and branch, the root of all evil, the root of the matter, a grain of mustard seed, a crown of thorns, the crackling of thorns under a pot, corn in Egypt, all flesh is grass, sow tares among smb.'s wheat, broken reed* [Al, 2012].

Біблеїзми стали невід'ємною частиною лексичного фонду не лише англійської, а й багатьох інших мов світу. Протягом століть Біблія була найбільш читаною і цитованою книгою в Англії. Не тільки окремі слова, а й цілі ідіоматичні вирази увійшли в англійську мову з її сторінок. Їхня кількість така велика, що зібрати і перерахувати усі було б нелегким завданням. Слід зазначити, що фразеологізми біблійного походження часто не відповідають їх біблійним прототипами. Це пов'язано з тим, що прототип з часом був переосмислений, або ж в ньому міг бути змінений порядок слів, архаїчні форми були відкинуті. Наприклад, у фразеологізмі *gall and wormwood* змінений порядок слів та відкинені артиклі, в порівнянні з біблійним прототипом *the wormwood and the gall* [IWP, 2012].

Серед висловів, чие авторство встановлено, значне місце посідають Шекспіризми: *gild the lily, primrose, a rose by any other name would smell as sweet, the sear the yellow leaf, ginger shall be hot in the mouth* [AL, 2012].

У процесі дослідження зустрілися вислови й іншого авторства, які заслуговують на увагу: *the grapes are sour* (Езоп), *a snake in the grass* (Вергілій), *an ass between two bundles of hay* (Буридан), *cool as a cucumber* (Ф. Бомонт і Дж. Флетчер), *cultivate one's garden* (Вольтер), *out of the woods* (Бенджамін Франклін), *over the walnuts and wine* (А. Теннісон), *the grapes of wrath* (Дж. Хой), *the law of the jungle* (Редьярд Кіплінг), *John Barleycorn* (Роберт Бернс) [AL, 2012].

У сучасній англійській мові існує безліч фразеологізмів, основна функція яких – посилювати естетичний аспект мови. Велика їх кількість склалася у зв'язку зі звичаями, реаліями, історичними фактами, але значна частина англійського фразеологічного фонду так чи інакше виникла завдяки художньо-літературним творам. Твори У. Шекспіра є одними з найбільш важливих літературних джерел за числом фразеологізмів, що збагатили англійську мову. Велика їх кількість стала широковживаною, що свідчить про лінгвістичну геніальність Шекспіра та його колосальну популярність.

Вислови інших письменників, як правило, залишаються цитатами і лише подекуди поповнюють фразеологічний фонд англійської мови, потрапляючи в розмовну мову. Слід також зазначити, що в літературній мові авторські вислови дуже часто вживаються в скороченій, чи зміненій формі (наприклад, з шекспірівського "*What's in a name? That which we call a rose by any other name would smell as sweet*", як правило, вживається лише перше запитальне речення, що породжує у пам'яті решту вислову з ботанічним компонентом, або ж вольтерівське *cultivate the garden*, не вказуючи, хто повинен виконувати дію).

Ще одним дуже важливим джерелом формування ідіом з ботанічним компонентом в англійській мові є **фольклор**: *a rolling stone gathers no moss, can't see the forest for its trees, just as the twig is bent, the tree's inclined, last straw (it is the last straw that breaks the camel's back), no rose without a thorn, the rotten apple injures its neighbours* [AL, 2012].

Прислів'я та приказки є незамінним допоміжним матеріалом для будь-якого висловлювання. Багатозначність, властиве їм типове узагальнення, образне пояснення безлічі аналогічних явищ дозволяють мовцеві влучно і точно охарактеризувати людський вчинок, подію чи явище, встановлюючи моментальний зв'язок між ним та поетичним визначенням, висловленим в прислів'ї. Уміле і своєчасне вживання прислів'я говорить про винахідливість та гострий розум. Говорити прислів'ями зовсім не означає багато їх знати, важливо вчасно і влучно їх вжити.

Ще одним важливим джерелом походження ідіом із ботанічним компонентом в англійській мові є **звичаї та традиції**. Вони збагатили її такими фразеологізмами: *knock on wood* (ідіома походить від давнього вірування у те, що в деревині живуть добрі духи. Стукаючи по дереву, люди повідомляють їх, щоб вони були поруч, просять у них захисту), *old chestnut* (ідіома походить від звичаю їсти

печені каштани та слухати старі історії біля вогню), *pushing up the daisies, turn up one's toes to the daisies, under the daisies* (маргаритки та інші польові квіти є звичними для вшанування пам'яті померлого на цвинтарях), *in the straw* (вираз походить від давнього звичаю класти соломку перед дверима будинку, у якому знаходилась жінка, що мала народити), *find the bean in the cake* (ідіома пов'язана з англійським звичаєм запікати біб в святковий пиріг; той, кому діставався шматок з бобом, оголошувався королем святкової вечері), *bear garden* (ідіома виникла завдяки тому, що першопочатково так називали місця, де публічно травили ведмедів заради втіхи глядачів) [PP, 2012].

Значна група англійський ідіом із ботанічним компонентом відображає побут і заняття людини. Ідіоми з ботанічним компонентом, що пов'язані з професійною діяльністю за своїм походженням, можна віднести до своєрідних термінологічних сполук, багато з яких виконують чи виконували в мові подвійну роль, функціонуючи як терміни, професіоналізми та ідіоматичні сполуки з переносним значенням. З часом деякі з них втрачають зв'язок з реаліями і отримують статус ідіом. Саме з **мисливства** беруть початок такі фразеологізми: *barking up the wrong tree* (ідіома походить від звичаю нічного полювання на єнота з допомогою собак. Іноді єнот може обдурити собак, які кружляють під деревом, голосно гавкаючи та не підозрюючи, що здобич взяла зовсім інший курс), *beat about (around) the bush* (ідіома походить від звичаю полювання на птицю. Мисливці підіймали птахів метаючись біля кущів. Інші учасники полювання у цей час схоплювали сполоханих птахів), *up a gum tree* (оригінальна ідіома – *like a possum up a gum tree*. Мова йде про опосума, який тікає на дерево, якщо його переслідують мисливські собаки. Залежно від точки зору, можна сказати, що опосум – у небезпеці, або ж навпаки – спокійно відпочиває, оскільки собакам його не дістати) [IWP, 2012].

Землеробство займало провідну роль в давнину. На основі нього виникли такі ідіоми: *go to seed, in the tall cotton, measure smb.'s corn by one's own bushel, separate the husk from the grain, grain of wheat in a bushel of chaff, as good as wheat, sow one's wild oats* [AL, 2012].

Торгівля також була одним із важливих занять. Вона породила низку цікавих ідіом: *good wine needs no bush* (за старим звичаєм трактирники вивішували гілки плюща на знак того, що в продажі є вино), *wooden Indian* (розфарбована дерев'яна фігура індіанського вождя, в руках якого іноді були або кілька сигар, чи рушниця. Зазвичай таку фігуру виставляли біля входу в тютюнову лавку) [PP, 2012].

Далеко не останнє місце в Англії посідала й посідає освіта. Традиції, що склались під час **навчання**, також стали джерелом походження ідіом з ботанічним компонентом: *apple-pie bed* (зв'язані простирадло та підковдра таким чином, що заважають лежачому випростатись на повен зріст. Такою була поширена витівка в англійських школах-інтернатах. Зв'язані кінці нагадують загнуті краї яблучного пирога), *spot one's oak* (зовнішні двері в Оксфордському і Кембриджському університетах були дубовими. Якщо вони були закритими, це означало, що гості небажані) [IWP, 2012].

Історія Англії також стала джерелом походження ідіом з ботанічним компонентом в сучасній англійській мові: *the strawberry leaves* (герцогська корона раніше прикрашалася орнаментом у вигляді листя полуниці), *the war of the Roses* (довготривала міжусобна війна тривала в Англії в XV ст. між династіями Ланкастерів та Йорків. В гербі Ланкастерів була червона троянда, а у Йорків – біла), *victory gardens* (городи міських жителів Англії часів Другої світової війни) [AL, 2012].

Отже, дослідження етимології фразеологізмів із ботанічним компонентом свідчить про те, що література посідає провідне місце у творенні ідіом з фітоелементом. Звичаї і традиції також принесли нові лексичні одиниці до словникового запасу мови. Таку ж роль відіграли види діяльності людини та антична культура. У результаті розвитку, глобалізації та універсалізації, ідіоми можуть змінювати своє значення, відхилятися від початкового. Це доводить нерозривний зв'язок мови з культурою та неможливість її досконалого вивчення без глибокого і багатоаспектного знання країни, мова якої вивчається.

1. *John McWhorter. Our Magnificent Bastard Tongue: The Untold History of English.* / McWhorter John. – NY: Gotham, 2009. – 256 p. 2. *Черданцева Т. З. Язык и его образы [Текст] / Т. З. Черданцева.* – М.: Междунар. отношения, 1977. – 168 с. 3. *Abby Lingvo x5 (CD-ROM).* [Електронний ресурс] 4. *Idioms with Plants.* – 1997–2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.englishclub.com/ref/Idioms/Plants/index.htm> 5. *The phrase finder. Phrases, sayings, idioms and expressions.* – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phrases.org.uk/meanings>.